

PUŞKİN'İN «ERZURUM YOLCULUĞU» VE DOĞU BİLİMCİ BARTHOLD'UN İTİRAZLARI

Serdar Karaca

- Ataol Behramoğlu, Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in [1799-1837] *Erzurum Yolculuğu*'nu dilimize kazandırmış ve çeviriye yazdığı ön sözde Puşkin hakkında birkaç değerlendirme yapmıştır. Bu değerlendirmeler arasında Puşkin'in yaşadığı dönemin “şovenizm”inden uzak ve “insancıl” bir yaklaşıma sahip olduğu, ayrıca onun Erzurum tasvirinin “oryantalist”lerin Doğusuyla ilgisinin olmadığı yer alır (Behramoğlu, 2014: x-xi). Bununla beraber eserin daha ilk sayfalarında Puşkin'in yukarıdaki nitelermeleri tartışmaya açacak türden görüşlere sahip olduğunu görmek mümkündür.

Puşkin, Ruslarla Çerkezler arasındaki kötü ilişkileri iyileştirmek için bir teklifte bulunarak “Çerkezlerin Türklerle ticaret yapmasına engel olabilir, böylece de onları bize yakınlaşmaya zorlayabiliriz” der. Ancak daha etkili yol ise “çağın eğitim anlayışına” da uygun olan “İncil'in öğütlenmesi”dir. Puşkin'e göre “Kafkasya, Hristiyan misyonerler bekliyor”dur (Puşkin, 2014: 14-16). Bu ifadeleri şovenizm ve insancılık açısından incelemek bir kenara bırakılsa bile Puşkin'in seyahatnamesi oryantalist bakış açısından da uzak değildir, özellikle de seyahatnamenin Erzurum'la ilgili kısmı.

Puşkin'in seyahatnamesinin son kısmı Erzurum'a dairdir (71-83. s.). Bu kısımda yer alan “Asya Şaşaaı” adlı bölümde Puşkin görüşlerini Doğu-Batı zıtlığı kavramı üzerinden anlatmaya çalışır. Burada, “Asya şaşaaı” sözünün anlamsızlığını savunan Puşkin, Asya'da ancak “yoksulluk” ve “ilkellikten” söz edilebileceğini söyler. Şaşaa ise “Avrupa'nın sahip olduğu bir şey”dir (Puşkin, 2014: 72). Puşkin'in oryantlizmden izler taşıyan bu düşüncesine Rus Doğu bilimci Vasiliy Vladimiroviç Barthold [1869-1930] itiraz eder (Barthold, 1930).

Barthold, 1930 tarihli bir yazısında Puşkin'in edebiyatçı kimliğinin dışına çıkarak bir kültür bilimci gibi davrandığını belirtir (Barthold, 1930: 25-26). Ona göre Puşkin engin bir tarih bilgisine sahip olmadan hüküm vermekte ve dayanaksız karşılaştırmalar yapmaktadır. Barthold'un Puşkin'e itirazı yalnızca Doğu-Batı zıtlığıyla sınırlı değildir. Puşkin yine Erzurum'dan bahsederken "Taşlamalar" adlı bölümde bu kez şehirler arasında bir zıtlık oluşturmaya çalışır ve İstanbul-Erzurum arasında tıpkı Kazan-Moskova arasındaki gibi bir çekişme olduğunu iddia eder (Puşkin, 2014: 73).

Barthold'un itirazına konu onu olan Puşkin'deki Doğu-Batı zıtlığı, başka Rus Doğu bilimcilerin de mesafeyle yaklaştığı bir kavramdır. Barthold'un öğrencisi Doğu bilimci Aleksandr Nikolayeviç Samoyloviç [1880-1938], 1928 tarihli bir yazısında insanlığın Doğu-Batı şeklinde ayrılmasına karşı çıkar (Samoyloviç, 1928). Ona göre, Coğrafyacılara yeni araştırmaları nasıl Asya ve Avrupa kıtasının bütünlüğünü ortaya çıkardıysa yeni hayat şartları da Avrasya kıtasının doğu ve batısındaki halkların eşit şartlardaki iş birliğine zemin hazırlamıştır. Böylece insanlığın ve yeryüzünün "Doğu" ve "Batı" şeklinde ikiye ayrılması da tamamen son bulacaktır (Samoyloviç 1928: 9-10).

A. S. Puşkin'in Portesi (1827)

Orest Adamoviç Kiprenskiy
[1782-1836]

V. V. Barthold

Soçineniya. T. I. Turkestan v epohu
mongolskogo naşestviya adlı kitaptan
(Moskova 1963)

Samoyloviç'in çağdaşı Doğu bilimci Nikolay İosifoviç Konrad [1891-1970], 1965 tarihli bir yazısında insanlığın gelişmesini yalnızca Yunan ve Roma medeniyetlerine ve Avrupa Rönesans'ına bağlayan Avrupa-merkezci düşünceye karşı çıkar (Konrad, 1965). Çünkü ona göre insanlığın gelişmesine farklı zamanlarda farklı medeniyetler katkı sağlamıştır. "Tamamen ileride, tamamen geride halkların olmadığını" savunan Konrad, Doğu ve Batı'daki medeni halkların tarihlerinde atılım dönemleri olduğu kadar yavaşlama ve hatta duraklama dönemleri de olduğunu yazar (Konrad, 1965: 31-32). Konrad'ın halkların gelişme seyrindeki iniş-çıkışlara dair bu vurgusu, tam da Puşkin'in gözden kaçırdığı ve Barthold'un eleştirdiği noktadır.

Barthold'un Türk tarihi üzerine uzmanlaşmış bir Doğu bilimci olarak Puşkin'e itiraz ettiği yazısı, Rus Doğu biliminin Türk kültürü araştırmalarına farklı bakış açıları sunabileceğini göstermektedir.

Kaynaklar

- Barthold, Vasiliy Vladimiroviç, "Aziatskaya roskoş", *Vestnik nauçnogo obşestvo tatarovedeniya* [= Akademik Tatar Araştırmaları Cemiyeti Haberleri], No. 9-10, 1930, 25-26. s.
- Behramoğlu, Ataol, "Çevirmenin Ön Sözü", Puşkin, A. S., *Erzurum Yolculuğu*, Çev. Ataol Behramoğlu, ix-xi. s., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
- Konrad, Nikolay İosifoviç, "Staroye vostokovedeniye i yego novıye zadaçi", *Zapad i vostok*, Nauka, Moskova 1965.
- Puşkin, Aleksandr Sergeyeviç, *Erzurum Yolculuğu*, Çev. Behramoğlu, A., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.
- Samoyloviç, Aleksandr Nikolayeviç, "Galimcan İbragimov kak tataroved" [=Tatar araştırmaları uzmanı olarak Alimcan İbrahimov], *Vestnik nauçnogo obşestvo tatarovedeniya* [= Akademik Tatar Araştırmaları Cemiyeti Haberleri], No. 8, 1928, 9-13. s.